Een 'mille'-paal voor het KL-management

MS Het einde van de Tweede Wereldoorlog op het Europese operatietoneel, gesymboliseerd in de capitulatie van de Duitse strijdkrachten, heeft een periode ingeluid waarin de bevrijde naties moesten recupereren van het lijden dat zij hadden ondergaan en tevens gestalte moesten geven aan hun respectieve krijgsmachten die een herhaling van het rampzalige verleden zouden moeten voorkomen. Dat zich daarbij tal van problemen voordeden, laat zich wel begrijpen; ook zal duidelijk zijn dat lang niet iedereen een zelfde mate van begrip heeft kunnen opbrengen voor de oplossingen die uiteindelijk uit de bus rolden. Overigens kan worden vastgesteld dat veel van de opgetreden meningsverschillen aan het grote publiek zijn ontgaan; niet zozeer omdat het daarvan opzettelijk onkundig zou zijn gehouden maar veeleer omdat de massa van de bevolking in die naoorlogstijd nog wel andere zorgen aan het hoofd had dan die waarover „Den Haag" qualitate qua diende te beslissen. Achteraf is het zeker niet moeilijk, te concluderen dat toentertijd de kardinale vraag voor de leidende politici moet zijn geweest of het wederopbouwproces nu zou moeten staan in het teken van een grondige vernieuwing dan wel of men zou moeten streven naar een herstel van de vooroorlogse situatie. In de praktijk bleek al spoedig dat het antwoord op die vraag in feite niet werd gegeven: het eerste kabinet, dat in het laatst van juni 1945 werd geformeerd – Schermerhorn-Drees – had de leuze „Herstel en vernieuwing" in zijn vaandel geschreven en streefde derhalve naar zowel restauratie als innovatie.
Voor de krijgsmacht – die in die dagen nog slechts wankel op de benen stond – was het van belang dat er op korte termijn klare wijn zou worden geschonken en dat zou worden aangegeven waar precies de verantwoordelijkheden en bevoegdheden zouden komen te liggen. Daarbij deed zich, begrijpelijkerwijze, de moeilijkheid voor dat de oorlogstoestand *de facto* dan wel mocht zijn beëindigd, doch dat ons land *de jure* nog steeds in staat van oorlog verkeerde, terwijl bovendien nog aanzienlijke militaire inspanningen moesten worden geleverd in de rijksdelen in het Verre Oosten. De consequentie daarvan was, dat de militaire leiding een grotere mate van zeggenschap begeerde dan de politieke leiding – die zo snel mogelijk tot „in tijd van vrede" wenste te komen – haar nog wilde toestaan. Met andere woorden, de regering achtte de rol van de krijgsmacht in de „ultimo ratio" van de staatkunde uitgespeeld en wilde daarom de dominante positie van de veldheren niet langer gecontinueerd zien. De taak, de teugels weer in politieke handen terug te brengen, viel toe aan de minister van oorlog in het nationale coalitiekabinet, mr. J. Meynen, die weliswaar het model van de Britse defensieorganisatie ten grondslag legde aan de nieuwe Nederlandse vredesorganisatie maar een bevelsbevoegheid als die van de „Army Council" daaruit onder geen beding wenste te zien uitoefenen door een vergelijkbaar college in de militaire verhoudingen waarover hij de scepter zwaaide.
Het gevolg van die opvatting was dan ook dat de door deze minister met ingang van 1 november 1945 ingestelde Legerraad, blijkens de omschrijving in zijn circulaire „Organisatie hoogere Legerleiding" (d.d. 24 okt. 1945), onder des ministers persoonlijke voorzitterschap uitsluitend zou dienen voor het coördineren van de activiteiten van de KL-top en voor het adviseren van de bewindsman „omtrent de hoofdlijnen van diens beleid". Voor de toenmalige chef van de generale staf, lgen mr. H. J. Kruls, was een dergelijke drastische demonstratie van *het primaat van de politiek* een moeilijk te verteren zaak, waarin hij zich niet dan met grote tegenzin schikte. Immers, de oorlogstoestand bestond nog steeds en in die omstandigheden was aan hem tevens de bevelsbevoegdheid over de landstrijdkrachten gegeven. Om die verantwoordelijkheid ook metterdaad te kunnen dragen was het geboden dat de politieke leiding het *grondbeginsel van de eenhoofdige leiding* respecteerde en derhalve zowel de personele als de materiële middelen zonder enig voorbehoud stelde onder hem die voor de uitvoering van de op te dragen taken verant-

woordelijk was. Maar in de nieuwe topstructuur was de materieelverantwoordelijke – de kwartiermeester-generaal genm S. J. van den Bergh – evenals de cgs rechtstreeks onder de minister geplaatst – en dus *nevengeschikt* – terwijl de voor het militaire personeel verantwoordelijke adjudant-generaal lkol mr. W. J. van Dijk in de hiërarchie onder de secretaris-generaal was komen te ressorteren. Geen wonder dan ook dat de insiders van oordeel waren dat hier sprake was van een onmiskenbare uitholling van de functie van de bevelhebber, te meer omdat de minister zich bovendien had weten te verzekeren van een extra sterke positie door de chef van het militaire kabinet van de minister van oorlog – kol M. R. H. Calmeyer – aan te wijzen als degene die hemzelf in eerste instantie zou moeten adviseren en die, namens hem en in zijn plaats, coördinerend en controlerend zou optreden als vierde man bij de besprekingen van de drie nevengeschikte topmilitairen. Niet ten onrechte beschouwden de ingewijden deze ontwikkelingen als een beslissende fase in de strijd tussen enerzijds de uit Engeland teruggekeerde militaire leiding en anderzijds de in politieke kringen invloedrijke groep dergenen die in krijgsgevangenschap al min of meer de machtsgreep hadden beraamd die zou moeten leiden tot een organisatie van het defensieapparaat langs de door hen gewenste lijnen. In het kader van dat, grotendeels achter de Haagse coulissen gevoerde, gevecht was inmiddels ZKH Prins Bernhard reeds „weggepromoveerd" naar de functie van Inspecteur-Generaal en had de vernieuwingsdrang – waarop velen, en niet in de laatste plaats de voormalige verzetslieden en anderen die de harde les hadden geleerd, hun hoop hadden gesteld – steeds meer terrein verloren aan de stromingen die het herstel van de vooroorlogse verhoudingen nastreefden.

Van dat alles drong echter nauwelijks iets door tot de lagere regionen van de doe-organisatie; daar had men, zoals gezegd, wel wat anders aan het hoofd, want de aandacht werd daar volledig opgeëist door de noodzakelijk snelle wederopbouw van de krijgsmacht en de voorbereiding van de overzee te zenden contingenten. Van wat zich in Den Haag afspeelde, had men weinig weet; maar uit wat er uitlekte kon nauwelijks een sympathiek beeld worden gevormd. Het is daaruit tot op zekere hoogte te verklaren dat „te velde" argwaan en desinteresse ten opzichte van het Haagse apparaat een rol gingen spelen en dat, mede daaruit voortvloeiende, ook thans nog vele actief dienenden onbekend zijn met het feitelijke functioneren van de topstructuur van de krijgsmacht. Ook van een college als de Legerraad weet men over het algemeen slechts weinig meer dan dat het een Haagse aangelegenheid is. Dat inmiddels op 28 september jl. een belangrijke mijlpaal werd gepasseerd, te weten de duizendste vergadering sinds de hiervoren gememoreerde oprichtingsdatum, lijkt nu een gerede aanleiding voor het opheffen van die lacune in veler „militaire algemene ontwikkeling". Het in dit nummer als eerste geplaatste artikel kan daartoe stellig een uitstekend middel zijn. Voor hen die een grondiger verkenning ambiëren, kan worden verwezen naar een speciale publikatie die ter gelegenheid van deze bijzondere vergadering werd voorbereid door de Sectie militaire geschiedenis van de Landmachtstaf en die, weliswaar in een zeer beperkte oplage verschenen, in de militaire bibliotheken kan worden geraadpleegd.

De Legerraad, inmiddels de in het vorenstaande aangeduide kinderziekten gelukkig te boven gekomen en de kinderschoenen ook ruimschoots ontgroeid, heeft bewezen een voortreffelijk instrument te kunnen zijn waar politieke en militaire leiding elkaar wezenlijk kunnen vinden. Voor het zinvolle gesprek op dat niveau, en in het bijzonder voor het *luisteren,* is dat college ontegenzeglijk van eminent belang. De „mille"-paal van nu moge daarom in de toekomst nog vele malen worden herhaald en de Koninklijke landmacht moge daarbij alle baat vinden!

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

Bijeenkomst 14 oktober 1982

Zie de aankondiging op blz. 439 in dit nummer